

3. Капська А. Й. Соціальна робота: технологічний аспект: Навчальний посібник . – Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
4. Лукіна Л. М. Практична дельфінотерапія / Л. М. Лукіна // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – №4. – С. 47-58.
5. Любота В. В., Солопай С. В., Біланик Н. В., Пшенічна В. С. Інтегрований театр для молоді з розумовою відсталістю / О. В. Стецков. – К.: ІКЦ Леста, 2002. – 48 с.
6. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей: методичний посібник / А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка. – Львів: Колесо, 2008. – 144 с.

In the article features and importance of socialpsychological rehabilitation of children are considered with psychophysical violations. An aim, task, directions and stages of rehabilitation work, is analysed with children with functional limitations. The methods of socialpsychological rehabilitation of persons are described with the special necessities.

Keywords: socialpsychological rehabilitation, violation of psychophysical development, special necessities.

Отримано 23.2.2012

УДК 371.048.4

В.Є. Кавецький

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

В статті розглянуто специфіку проведення професійного консультування в системі корекційної освіти. Проаналізовано особливості соціально – професійних орієнтирів школярів з особливими потребами – головних суб'єктів професійного самовизначення.

Ключові слова: професійне консультування, професійне самовизначення, оптанти з особливими потребами.

В статті розглянуто специфіку проведення професійного консультування в системі корекційного освіти. Проаналізовані особливості соціально – професійних орієнтирів школярів з особливими потребами – головних суб'єктів професійного самоопределення.

Ключевые слова: професійне консультування, професійне самоопределення, опанты з особливими потребами.

Постановка проблеми. Одним з важливих напрямів психологічного консультування є допомога опантам у виборі професії, професійної кар'єри, розв'язанні проблем, пов'язаних з професійною реалізацією. Особливе місце в професійному консультуванні займає психологічний супровід молоді людини на стадії оптації, коли особистість обирає свій майбутній трудовий шлях. Особливо гостро стоїть проблема вибору професії перед випускниками загальноосвітніх навчальних закладів, які приймають таке важливе рішення вперше, не маючи при цьому достатнього життєвого досвіду. Для дітей з особливими потребами проблема ускладнюється тим, що в кожного з них часто наявний значно більший діапазон протипоказів до цілої низки професій. Тому важливо, щоб представники усіх інститутів соціалізації молоді людини: сім'ї, школи, соціальних служб для молоді та ін. допомогли їй здійснити адекватне професійне самовизначення.

Проблемі консультаційної допомоги особистості при професійному самовизначенні присвячено чимало праць як вітчизняних, так й зарубіжних дослідників. Проблемами професійної орієнтації і профконсультування займалися М. Дьяченко, М. Захаров, Е. Зеер, М. Тименко та ін. Н. Нікіфоров і Є. Клімов охарактеризували типові варіанти профконсультаційних ситуацій, останній визначив також основні компоненти системи індивідуальної психолого - педагогічної профконсультації. Б. Федоришин сформулював основні завдання, зробив психологічний аналіз особистості учня з профконсультаційною метою. В. Осадчий визначив педагогічні засади профконсультування засобами Інтернет, О. Вітковська визначила психологічні умови профсамовизначення випускників середніх шкіл у процесі профконсультації. Водночас чимало науковців досліджували особливості психологічного консультування людей з особливими потребами. Так, Р. Грінвуд довів, що люди з фізичними недоліками часто мають можливість жити повноцінним життям завдяки розвитку технологій і суспільства, М. Салігман визначив особливості психологічної допомоги дітям з особливими потребами. Т. Титаренко

визначила особливості врахування життєвого простору дитини при проведенні психологічного консультування. Однак недостатньо висвітленими залишаються теоретичні і практичні аспекти проведення професійного консультування оптантів з особливими потребами, тому **метою дослідження** є визначення особливостей проведення профконсультування в системі корекційної освіти.

Виклад основного матеріалу. Професійне консультування спрямоване на надання психологічної допомоги людям в професійному самовизначенні. Ряд авторів (В. Поляков, С. Чистякова, С. Волошин та ін.) професійне самовизначення розуміє як процес формування особистістю свого ставлення до професійно - трудового середовища і спосіб самореалізації, складову частину цілісного життєвого утвердження. Цей довготривалий процес узгодження внутрішньособистісних і соціально-професійних потреб не закінчується професійною підготовкою до обраної спеціальності, а триває протягом всього життєвого і трудового шляху [4, 33]. Є. Клімов, розглядаючи професійне самовизначення, зазначає, що кожний окремих, навіть незначний, вибір на життєвому шляху, є обов'язковим, тобто певним ланцюгом кроків, що взаємодоповнюють один одного. Він починається з більш або менш розгорнутого орієнтування в обстановці, далі може йти обробка й оцінка можливих варіантів подальшої дії та її наслідків, більш або менш виявлена боротьба прагнень і, нарешті, формування того чи іншого рішення [2, 106-107]. Тож при профорієнтаційній роботі з школярами необхідно створити сприятливі можливості для процесу прийняття рішень школярами щодо питань пов'язаних з вибором напряму професійної діяльності. Професійне консультування проводиться з врахуванням фізичних і психологічних індивідуальних особливостей людини, її загальних і професійних інтересів, нахилів і здібностей. Профконсультаційні завдання характеризується елементами двоякого роду: стабільними і оперативними. До стабільних вимог належить необхідність розпізнати і, по можливості, здолати взаємні суперечності між такими основними чинниками вибору професії як: а) особисті професійні плани оптанта, б) його схильності, в) його загальні і спеціальні здібності, г) плани його батьків або осіб, які їх замінюють [плани, що стосуються професійного майбутнього оптанта], д) "тиск" мікрогрупи однолітків, товаришів [відносно професійних планів, вибору професії], е) рівень домагань оптанта, ж) його інформованість про важливі обставини вибору професії з) потреба суспільства в кадрах. До оперативних вимог профконсультаційних завдань належать: 1. Комунікативні (встановити контакт з даним оптантом). 2. Психодіагностичні, а саме – виявити не експериментальними і експериментальними прийомами стан семи (а, б, в, г, д, е, ж) з названих вище восьми чинників вибору.

3. Конструктивно-педагогічні (оцінити в даному випадку узгодження між основними чинниками вибору професії і вибрати, побудувати, спланувати стратегію і тактику педагогічних дій, направлених на створення, корекцію або перебудову особистих професійних планів оптанта, повідомлення йому необхідній інформації про професії, навчальні заклади і тому подібне). 4. Оперативно-педагогічні (здійснити намічену систему педагогічних дій) [2, 206 - 207]. Водночас, необхідно зазначити, що профконсультація повинна бути спрямована на формування в учня активної життєвої позиції та на оволодіння ним діями, що сприяють пошуку власного місця на сучасному ринку праці.

Виділяють ряд підходів до проведення профконсультаційної діяльності:

1. Діагностичний: вибір професії розглядається як пошук професії, яка відповідала б психологічним характеристикам людини. Недоліки підходу: ігнорування мінливостю, динамічністю світу професій, професійним розвитком особистості, зміною її професійної спрямованості, розвитком ПВЯ.

2. Виховний: вважається, що людину можна підготувати до виконання будь якої професії, головне – правильно підібрати ефективні методи професійного навчання. Основний недолік цього підходу – ігнорування психофізіологічних відмінностей людей, що робить його неприйнятним для профконсультування оптантів з особливими потребами.

3. Розвиваючий: активізація процесу формування психологічної готовності особистості до професійного самовизначення. Головний момент в цьому підході – перенесення акценту з акту вибору професії або рекомендацій з рішення професійно обумовленої проблеми на психологічну підготовку особистості до визначення своєї позиції і самостійного прийняття рішення [1, 85- 86].

Власне, останній підхід найприйнятніший для профконсультування оптантів з особливими потребами, однак важливо також акцентувати увагу на профдіагностиці психофізіологічних особливостей даних школярів. Профконсультаційна робота психолога часто виходить за межі проблеми вибору професії, нерідко слід виконати діагностично – корекційні дії пов'язані з розвитком особистості учня загалом. Насамперед це відбувається при наданні консультаційних послуг оптантам з особливими потребами. Важливо будувати профконсультаційну діяльність з оптантами спрямовану на забезпечення таких основних параметрів професійної готовності: 1) автономність; 2) інформованість про світ професій і вміння співвіднести інформацію із своїми особливостями; 3) уміння приймати

рішення; 4) уміння планувати своє професійне життя; 5) емоційне включення в ситуацію рішення [5, 12].

При проведенні профконсультаційної роботи важливо враховувати соціально – професійні орієнтири школярів – головних суб'єктів професійного самовизначення. Так, наші дослідження позицій старшокласників Тернопільського навчально – реабілітаційного центру показали, що найпрестижнішими професіями вони вважають спеціальності педагогічної і медичної сфер (по 25%), а також професії юриста і програміста (по 16. 7 %). Зафіксовано розбіжності у позиціях учнів відповідно до статі: серед юнаків більш популярними є представники сфери ІТ – технологій, а серед дівчат – вчителі, лікарі, вихователі, перукарі і косметологи.

До непрестижних оптанти відносять прибиральниць і представників робочих спеціальностей. Серед дівчат чимало тих, яким не подобається фах оператора комп'ютерного набору. Зазначимо, що дану категорію оптантів (дітей з ДЦП і наслідками поліомієліту) часто націлюють саме на цю професію, оскільки в даних школярів часто не має протипоказів до неї.

Кожен з школярів має своє бачення стосовно вибору майбутньої професії, однак відзначимо такі тенденції:

1) на відміну від старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів, чимало учнів навчально – реабілітаційного центру спрямовані на опанування спеціальностей, що не потребують вищої освіти: масажист, повар, перукар, фотограф тощо;

2) дівчата часто зорієнтовані на так звані "жіночі" спеціальності: вчитель, вихователь, медсестра, повар а юнаки обирають професії, пов'язані з використанням комп'ютерної техніки.

Як зазначено вище, на відміну від однолітків із загальноосвітніх навчальних закладів серед яких (80% – 90 %) орієнтується на ВНЗ III – IV рівнів акредитації, велика частина опитаних нами респондентів орієнтується на здобуття професійно – технічної освіти (41.7 %) а також на ВНЗ I – II рівнів акредитації, в інститути і університети виявив бажання кожен третій старшокласник. Водночас у випадку невдачі, частина респондентів (16.7%) налаштована відпочити один рік і з новими силами знову спробувати вступити в омріяний заклад, кожен четвертий респондент у випадку невдачі спробує зайнятися індивідуально – підприємницькою діяльністю або ж спробує опанувати спеціальність безпосередньо на виробництві. Водночас кожен шостий не має резервного варіанту.

Проаналізуємо мотиваційну основу вибору професії оптантами з особливими потребами (див. табл 1).

Таблиця 1

Мотиви вибору учнями загальноосвітніх шкіл професії (у %).

Критерії	Кількість опитаних		разом	ранг
	дівчата	юнаки		
Умови праці	33,3	66,7	41,7	3
Романтичність професії	11,1	4,2	8,3	7
Потрібність професії	33,3	66,7	41,7	3
Матеріальні мотиви	11,1	33,3	16,7	6
Можливість спілкування з людьми	33,3	83,3	50	2
Можливість працювати з дітьми	55,5	66,7	58,3	1
Реалізація творчих здібностей	22,2	50	33	4
Наявність здібностей до професії	33,3	16,7	25	5
Можливість їздити у відрядження	11,1	50	25	5
Професію має авторитетна людина	11,1	4,2	8,3	7
Цікавий зміст праці	11,1	4,2	8,3	7
Престижність професії	11,1	4,2	8,3	7
Можливість отримати певну освіту	11,1	50	25	5
Легкість вступити на спеціальність	-	25	8,3	7
Легко влаштуватися на роботу	11,1	50	25	5
Можливість створювати продукт власними руками	33,3	16,7	25	5
Інтелектуальне задоволення	11,1	33,3	16,7	6

Як видно, провідними мотивами вибору професії є бажання опитаних працювати з дітьми, спілкуватися з людьми. Також чимало опитаних відзначають потрібність обраного фаху. Однак порівняльний аналіз вибраних опитаними спеціальностей із затребуваними нині професіями свідчить про необізнаність школярів з сучасним ринком праці, оскільки більшість з вказаних ними професій є "надлишковими", тобто зафіксована значна кількість безробітних з тими ж спеціальностями, які і планують опанувати наші респонденти. Однак слід відзначити бажання опитаних враховувати свої здібності і

можливості під час вибору фаху, налаштованість створювати продукт своїми власними руками. Цікаво, що на відміну від однолітків з загальноосвітніх навчальних закладів, в оптантів з особливими потребами матеріальний чинник при виборі фаху не є домінуючим.

Основними чинниками, що впливають на мотивацію оптантів при виборі професії є батьки і, як зазначають самі школярі – самостійний вибір (16,7%). Найвірогідніше, що вплив інших чинників школярами просто не усвідомлюється. Більшість респондентів зазначає, що вони обізнані щодо змісту обраної професії, способів та умов майбутньої професійної діяльності, водночас поінформованість про перспективу росту, оплату праці і, що найважливіше, вимоги професії до індивідуальних психофізіологічних особливостей працівника зазначає лише кожен 6 – 7 випускник. Основними напрямками самопідготовки школярів до майбутньої професії є намагання вивчити її практично, читання відповідної літератури, половина респондентів розпитує про особливості майбутнього фаху батьків і знайомих, кожен четвертий респондент намагається виробити в себе професійно важливі якості. Однак дехто з школярів безапеляційно зауважив, що йому не потрібно готуватися до майбутньої спеціальності. Останнє свідчить про наявність завищеної самооцінки і невисокий рівень готовності до адекватного самовизначення.

На запитання, "З яких питань у зв'язку з вибором професії ти б хотів отримати консультацію?" майже половина респондентів відповіли, що бажали б більше дізнатися від профконсультанта про особливості обраної професії, кожен четвертий виявив бажання поспілкуватися з представником професії, кожен шостий бажав дізнатися про вимоги професії до працівника і отримати інформацію щодо актуальності вибраного фаху на сучасному ринку праці. Щодо інших особливостей професійних планів сучасних школярів, то слід відзначити, що більшість дівчат у майбутньому прагне влаштуватися на підприємства державної форми власності (55,5 %), це зумовлюється вибором ними педагогічних і медичних спеціальностей, представники яких, в переважній більшості не працюють в приватних структурах. Водночас чимало юнаків бажать в майбутньому займатися індивідуально – підприємницькою діяльністю, відкрити власне підприємство. Працевлаштуватися в майбутньому половина респондентів планує за допомогою батьків і знайомих, кожен четвертий налаштований робити це самостійно. Водночас великий відсоток (44,4%) серед респондентів – дівчат виявили бажання в майбутньому звернутися до послуг центру зайнятості.

Розглянуті вище особливості профконсультаційної діяльності з оптантами в системі корекційної освіти дозволили сформулювати такі

Висновки:

1. Одним з найважливіших завдань профконсультування дітей з особливими потребами є забезпечення їхнього самостійного адекватного профсамовизначення, що ґрунтується на врахуванні профінтересів, намірів оптантів, їх психофізіологічних особливостей і потреб ринку праці.

2. Головним підходом при профконсультуванні в системі колекційної освіти є розвиваючий, при якому відбувається активізація профорієнтаційного процесу, формується професійна готовність оптантів, що базується на їхній самостійності при прийнятті рішень і плануванні свого професійного життя, обізнаності про світ професій і вмінні зіставляти вимоги професії з власними особливостями тощо.

3. При профконсультуванні слід враховувати соціально – професійні орієнтири школярів: ставлення до професій, мотиваційну основу вибору фаху, визначальні чинники впливу на професійне самовизначення оптантів, що дозволить максимально ефективно розв'язати проблему підготовки оптантів до свідомого вибору професії.

Список використаних джерел

1. Зеер Е.Ф., Павлова А.М., Садовникова Н.О. Профориєнологія: теорія і практика. – М.: Делова книга, 2004. – 192 с.
2. Климов Е.А. Психологія професіонала. — М.: Воронеж: НПО "Модек", 1996. – 400 с.
3. Климов Е.А. Психологія професіонального самоопределення. – М.: Академія, 2004. – 304 с.
4. Поляков В.А., Чистякова С.Н., Волошин С.А. и др. Професіональное самоопределение молодёжи // Педагогіка. – 1995. – №5. – С. 32-37.
5. Чернявская А.П. Психологическое консультирование по професіональной ориентации. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 96 с.

In the article is considered specific of leadthrough of the professional advising in the system of correction education. Features are analysed socially – professional orientation of schoolboys with the special necessities – main subjects of professional self-determination.

Keywords: professional advising, professional self-determination, optant with the special necessities.

Отримано 23.2.2012